

KUR'ÂN'A DOKUNMAK VE ABDEST MESELESİ

Yrd. Doç. Dr. Hidâyet AYDAR
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Giriş

Şüphesiz her dînin kutsal addettiği bir kitabı vardır. Hatta ideolojiler için de buna benzer bir durum söz konusudur. Onlar belki kitaplarına dîni ma'nâda bir kutsallık atfetmezler, ama onu düşünceleri ve fikirleri için ilham kaynağı olarak değerlendirir ve hep ondan esinlenerek hareket ederler. Bu da bir nevî kutsamadır. Gerek din mensupları, gerekse ideolojilere bağlı kişiler, dinlerinin veya ideolojilerinin esasını oluşturan kitaba şüphesiz ki farklı bir gözle bakar ve değişik duygularla onu ele alıp inceler. Esasında bu tabii bir olaydır. Genellikle insanlar, kutsal bir değer atfettikleri kitaplarını ele alırken, okurken, incelerken diğer kitaplardakinden farklı duygular içinde olurlar. Onu ince bir ruh haliyle, duygu âlemine dalarak, ma'nevî bir atmosfere gark olarak, hatta göz yaşları dökerek, aşkla, şevkle vecdle ele alır ve okur, ibâdet edâsıyla inceler, ondan derin bir haz ve ifadesi zor bir zevk alırlar... Bazen bu yaklaşımın belli bazı şekillere bağlandığı da oluyor. Nitekim İslâm'da böyle bir durum söz konusudur. Diğer dinlerde ve ideolojilerde bildiğimiz kadariyle bu farklı yaklaşım tarzı, ma'nevî bir du-

rum, bir ruh hâleti olarak tezâhür ederken, İslâm'da kutsal kitab olan Kur'ân'a dokunmak belli bazı esaslara bağlanmıştır. Nitekim Kur'ân'a dokunmak, onu taşımak ve okumak için abdestli olmak şartı getirilmiştir.

Ancak Kur'ân-ı Kerîm'e dokunmak için konulan bu şart, öteden beri tartışma konusu olagelmiştir. Pek çok fakîh tarafından ileri sürülen ve "zorunluluk" haline getirilen bu şartın meşrûiyeti tartışılmış; bir kısmı, âyet ve hadislerden istidlâlâle Kur'ân'a dokunmak için abdest şartının zorunlu ve şer'î olduğunu ileri sürerken, daha az bir kısmı da yine âyet ve hadislerden huccet getirerek böyle bir zorunluluğun olmadığını söylemişlerdir.

Kur'ân'a Dokunmak ve Abdest

Acaba Kur'ân'a abdestsiz dokunmak câiz midir? Yoksa ona dokunmak için mutlaka abdestli mi olmak gerekir? Tartışma Vâkı'a sûresindeki üç âyet etrafında cereyan etmektedir. Söz konusu âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: "*O elbette şerefli bir Kur'ân'dır, Korunmuş bir kitaptadır. Ona ancak 'mutahharûn' dokunur.*"¹

1 el-Vâkı'a, 56/77-79.

Ayetlerdeki “korunmuş kitap (meknûn)” ve “mutahharûn” ifadeleri tartışmanın esasını oluşturuyor. Buradaki “Kitap”tan kasıt nedir? Acaba bu ifadeyle, Allah tarafından, vahiy yolu ile Hz. Muhammed’e (s.a.v.) indirilen ve Fâtiha sûresi ile başlayıp Nâs sûresi ile biten iki kapak arasında bulunan elimizdeki Kur’ân mı kastediliyor, yoksa Allah katında mahfuz bir kitap mı mevzu bahistir? **“O korunmuş bir kitabdadır”** cümlesi ile işaret edilen nedir? Sözüünü ettiğimiz Kur’ân mı, yoksa Allah’ın nezdindeki Levh-i Mahfûz mudur? Acaba bununla Tevrat veya İncil kastedilmiş olabilir mi? “Mutahharûn”dan kasıt kimlerdir? Allah’ın melekleri mi, yoksa biz insanlar mıyız?

Kur’ân’a Abdestsiz Dokunulamayacağını İddia Edenler ve Bunların Delilleri

Bazı âlimlerimiz, (fî kitâbin meknûn, yani o korunmuş bir kitaptadır) ifadesiyle elimizde bulunan Kur’ân’ın kasedildiğini söylemişlerdir. Kur’ân-ı Kerîm sadırlarda saklı olduğu gibi, satırlarda da müsecceldir. Allah Teala’nın şu kavli de buna işaret etmektedir: “O mukaddes sayfalarladır”² Buna göre “meknûn”un ma’nâsı, Kur’ân’ın her şeyden; her türlü tebdîl ve tağyirden korunmuş olduğu ve onun Allah’ın muhafazası altında bulun-

duğudur.³ Bunlar **“Şüphesiz ki Zikr’i (Kur’ân’ı) Biz indirdik ve onu koruyacak olan da elbette Biziz.”**⁴ âyetini de buna delil getiriyorlar.

O zaman (ona dokunmaz) anlamına gelen **“İa yemessuhû”**daki zamîr Kur’ân’a râcî olduğu gibi, **“mutahharûn”**dan kasıt da insanlardır. Binaenaleyh, o çok şerefli Kur’ân’a ancak temiz ve pak olan insanlar dokunabilir. Nitekim gerek pek çok müfessir, gerekse pek çok fakîh, âyeti bu şekilde değerlendirmiş ve Kur’ân’a dokunmayı tahâret şartına bağlamışlardır.⁵ Meselenin netlik kazanması için şu soruya da cevap vermek gerekir: Acaba “tahâret”le, yani pak ve temiz olmakla ne kastediliyor? Burada bir ma’nevî temizlik mi söz konusu, yoksa maddî temizlik mi? Yoksa her ikisi birden mi mevzû-u bahistir? Kur’ân’a dokunmak için abdesti şart koşan âlimlerimiz, burada tahâretle büyük ve küçük hadesten arınmış olmanın, yani abdestli olmanın kasedildiğini söylemektedirler.

Nitekim İbn Kesîr âyetin abdestle ilgisinin olmadığı yönünde

3 Meselâ Bk. Şeyhzâde, IV/446; el-Alûsî, XXVII/153-154; es-Sâbûnî, Revai’, II/497.

4 el-Hicr, 15/9.

5 Bk. İbn Kesîr, VIII/22; es-Sâbûnî, Revai’, II/506; Yazır, VII/4723; el-Merğînânî, I/31; el-Cezîrî, I/94-96; İbn Abidin, I/85.

2 Abese, 80/13.

bazı görüşler naklettikten sonra, başka bir kısım âlimlere göre, âyetten kasdın, cenâbet ve hadesten temizlenmeyenler olduğunu beyân ediyor. Yani cenâbet olanlar ve abdestli olmayanlar ona dokunamaz. Bu görüşü ileri sürenler, “âyetin lafzı haberdir, lâkin ma'nâsı talebdir” diyorlar. Yani her ne kadar âyette “*sadece temiz olanlar dokunur*” denmişse de, aslında “sadece temiz olanlar dokunsun” demek isteniyor. İbn Kesîr yine bu görüşü beyan sadedinde buradaki Kur'ân'dan muradın elimizdeki Mushâf olduğunu kaydediyor.⁶

el-Cessâs da (lâ yemessuhû)deki (lâ)nın nehye de hamledildiğini söylüyor. O Hz. Peygamber'in Amr b. Hazm'a yazdığı mektuptaki emrini göz önünde bulundurarak, evlâ olanın, kasdın abdestsiz olarak Kur'ân'a dokunulmaması olduğunu belirtiyor.⁷

ez-Zemahşerî, “o, *korunmuş bir kitaptadır*” anlamına gelen (fi kitâbin meknûn) âyeti hakkında, eğer bu cümle Kur'ân için sıfat yapılırsa, o zaman Kur'ân'a tâhir olan insanlardan başkasının dokunmaması gerektiği anlamının ortaya çıkacağını söylüyor.⁸

(Lâ yemessûhu)'daki “hû” zamîrinin mercî hakkında net bir bilgi

6 İbn Kesîr, VIII/22.

7 el-Cessas, V/300.

8 ez-Zemahşerî, IV/59.

vermeyen müfessir en-Nesefî, (fi kitâbin meknûn) cümlesinin Levh-i Mahfûz için sıfat yapılması durumunda, “mutahharûn”dan kasdın melâike olacağını, elimizdeki Mushâf için sıfat yapılması halinde ise muradın insanlar olacağını, binaenaleyh Kur'ân'a temiz olmayan insanların dokunamayacağını belirtmektedir.⁹

el-Alûsî ise, (fi kitâbin meknûn) ifadesinin Kur'ân için sıfat yapılması durumunda, “mutahharûn”dan muradın küçük ve büyük hadesten temizlenmiş insanlar olacağını söylüyor. Buna göre, “abdestli olan insanlardan başkası ona dokunmasın” anlamı ortaya çıkar. el-Alûsî, ekseri ulemanın da cümleyi Kur'ân'a sıfat yaptıklarını belirtiyor. İmam Şâfiî ve İmam Mâlik de bu âyete ve Hz. Peygamber'in Amr b. Hazm'a yazdığı mektuptaki ifadesine istinâden, abdestsiz Kur'ân'a dokunmasını men etmişlerdir.¹⁰

Müfessir el-Alûsî, Kur'ân'a abdestsiz dokunmanın mantiken de memnu olduğunu şöyle ifade ediyor: Âyet Kur'ân'ın şânını ve azametini beyan ediyor. Ona abdestsiz dokunmak ise azametini ihlal eder. Binâenaleyh ona abdestli dokunmak icâb eder.¹¹ Fahrüddîn Râzî de İmam Şâfiî'den buna mûmâsil ince

9 Bk. en-Nesefî, IV/220.

10 el-Alusî, XXVII/154-155. Ayrıca bk. Şeyhzade, IV/446.

11 el-Alûsî, XXVII/155.

ma'nâlar nakletmektedir.¹²

Çağdaş müfessirlerden es-Sâbûnî, "mutahharûn" kelimesi için şunları söylüyor: "Kelime, biri meleklerle, diğeri ise insanlara yönelik iki ma'nâya muhtemeldir. İkinci ma'nâyâ göre, abdestsizlik ve cenâbetten arınmadıkça Kur'ân'a dokunulamaz."¹³

Müfessir bu şekilde âyetin farklı iki ma'nâyâ muhtemel olduğunu beyan etikten sonra, Mushâf-ı Şerîfe dokunmanın hükmü başlığı altında, "abdestsiz, cünüp, hayz ve nifas halinde bulunanlar bütün bunlara, temizlenmedikçe Kur'ân'a dokunmak haramdır" demektedir.¹⁴

Muhammed Hamdi Yazır ise, gerek tercümesinde, gerekse tefsirinde âyeti insanlara yönelik olarak ele almıştır. Nitekim, yaptığı izâhın sonunda "Bu âyet sebebiyledir ki, fıkhıta, cünüp iken Kur'ân'ın okunamayacağı ve abdestli olmayanın Mushâf'a temâs edemeyeceği beyân olunmuştur."¹⁵

Kur'ân-ı Kerîm'e abdestsiz dokunulamayacağını söyleyen âlimlerimizin ileri sürdüğü delillerden biri de İmam Mâlik'in Muvatta'ında

geçen şu hadistir:

"Rasulullah (s.a.v.) Amr b. Hazm'a yazdığı mektupta **'Tâhir olandan başkası Kur'ân'a dokunmasın'** diye buyurdu."¹⁶ İbn Kesîr, hadisin başka tarihlerle de nakledildiğini belirtiyor.¹⁷ Pek çok âlimimiz bu konuyu beyan ederken bu hadîsi delil olarak serdetmektedir.¹⁸ Kütüb-i Sitte üzerine şerh yapan İbrahim Canan, bununla Kur'ân'a temiz olmayanların dokunamayacağını tâlim edildiğine işaret ediyor. Yine Canan, evlâ görüşün, âyetten maksadın, müslümanların temiz halde olmadan kitaplarını tutmamalarını gerektiği istikametinde olduğunu söylüyor.¹⁹

Bu hadîsin bir benzeri de İbn Merdûye tarafından naklediliyor. Buna göre, Muâz b. Cebel, Rasûlullah (s.a.v.) kendisini Yemen'e gönderirken, **'Kur'ân'a tâhir olandan başkası dokunmasın'** dediğini söylemiştir.²⁰ Ayrıca yine İbn Merdûye ve et-Taberânî, İbn Ömer'den Rasûlullah'ın (s.a.v.) **'Kur'ân'a tâhir olandan başkası dokunmasın'** diye buyurduğunu naklediyorlar.²¹

12 er-Râzî, XXIX/194.

13 es-Sâbûnî, **Revai'**, II/497; 506; Safvet, III/315.

14 es-Sâbûnî, **Revai'**, II/507.

15 Yazır, VII/4723.

16 Mâlik, **Muvatta'**, Kur'ân, I, (1, 199).

17 Bk. İbn Kesîr, VIII/21-22.

18 Mesela bk. el-Cessâs, V/300; es-Suyûtî, **ed-Durr**, VIII/27; el-Alûsî, XXVII/155.

19 Canan, III/171.

20 es-Suyûtî, **ed-Durr**, VIII/28.

21 es-Suyûtî, **ed-Durr**, VIII/28.

Hız. Peygamber'den (s.a.v.) yapılan bu nakiller yanında pek çok sahâbîden de abdestsiz Kur'ân'a dokunulmaması gerektiği konusunda nakiller yapılmaktadır. Nitekim Selmân-ı Farisî, abdestli değilken aslâ Mushâf'a dokunmazdı.²² Nakledildiğine göre, tuvaletten dönen ve abdestsiz olan Selmân'a, "Keşke abdestli olsaydın! Sana Kur'ân'dan bazı şeyler soracaktık!" diyenlere o şöyle cevap vermiştir: "Sorun, ben ona dokunmayacağım. Ona sadece mutahharûn dokunur." dedi. Sonra da "*Lâ yemessuhû ille'l-mutahharûn*" âyetini okudu.²³

İbn Ömer, Enes b. Mâlik, Hasan-ı Basrî, en-Nehâî, Sa'd, Atâ, Tâvûs ve daha başka zevâtın da bu görüşte olduğu naklediliyor.²⁴

Bu konuda ileri sürülen diğer bir delil ise İbn Ömer'den nakledilen şu hadîsdir: "Rasûlullah (s.a.v.) ellerine geçer endişesiyle düşman toprağına Kur'ân'la sefer yapmaktan nehyetti."²⁵ Ne var ki bu hadîsin konuyla hangi yönden ilgili olduğu açıklanmamıştır.

es-Sâbûnî, bu mevzûda geniş bilgi verdikten sonra, Kur'ân'a abdest-

siz dokunulmasının haram olduğu hükmünün âyetle değil, sünnetle sâbit olduğunu beyân etmektedir: "Hülâsâ, sünnet Kur'ân'a dokunmak için tahâretin vücûbuna delâlet ediyor. Ashâb-ı Sünen ve İbn Hibbân'ın rivâyetinde sâbit olmuştur ki, Nebî (s.a.v.) Yemen ehline, içinde "Sadece temiz olanlar Kur'ân'a dokunsun" emri bulunan bir mektup gönderdi. Buna binaen ashabdan pek çok kişi ve içinde Mâlik, Ebû Hanîfe ve Şâfi'nin de bulunduğu cumhûr-ı fukahâ evlâtlarına Mushâf'a dokunmak için abdest almalarını emretmişlerdir..."²⁶

Kur'ân'a abdestsiz dokunulmayacağını ileri sürenler bu delillerden hareket etmişlerdir. Buna karşılık, Kur'ân'a abdestsiz dokunulabileceğini söyleyenler ve bunların da delilleri vardır. Şimdi bunları görelim.

Kur'ân'a Abdestsiz Dokunulabilir Diyenler ve Bunların Delilleri

Konuyla ilgili olarak yaptığımız araştırmada, gerek tefsirlerin, gerekse fıkıh ve ilmihal kitaplarının çoğunda meselenin yukarıda izâh ettiğimiz gibi verildiğini müşâhade ettik. Ne var ki buralarda serdedilen deliller genelde abdestsiz Kur'ân'a dokunulabileceği tezini destekler mâhiyettedir. Bununla beraber, âlimlerimiz yaptıkları değerlen-

22 el-Cessâs, V/300.

23 es-Suyûtî, *ed-Durr*, VIII/27; el-Alûsî, XXVII/154.

24 Bk. el-Cessâs, V/300; ez-Zemahşerî, IV/59; es-Suyûtî, *ed-Durr*, VIII/27-28; Şeyhzade, IV/446; el-Alûsî, XXVII/153-154;

25 Buhârî, *Cihâd*, 129; Müslim, *İmâret*, 92-94.

26 es-Sâbûnî, *Revai'*, II/508.

dirmede, bu âyetle Kur'ân'a abdestsiz dokunulamayacağı hükmünü çıkarmışlardır.²⁷ Oysa serdedilen bilgiler çoğunlukla bunun aksi istikâmettedir. Nitekim en eski ve en meşhur müfessirlerimizden olan İbn Cerîr et-Taberî, âyeti değerlendirirken hayli bilgi vermektedir. Ancak verdiği bilgi, tamamen Kur'ân'a abdestsiz dokunulabileceğini destekler tarzdadır. Müfessir, "mutahharûn" konusunda ehl-i te'vîlin ihtilâf ettiğini belirttikten sonra, bu konuda üç görüş serdetmektedir. Lâkin bu görüşlerin hiç birinde bu kelimeyle ifade edilenlerin, Kur'ân'a dokunması gereken insanlar olduğuna tesadüf edilmemektedir. Bilâkis bunlarla kasdın melekler, nebî ve rasûller gibi günahlardan arınmış kimseler olduğunu ifade etmektedir. Bunun insanların abdestsiz Kur'ân'a dokunmakla bir alâkasının olmadığını belirtmek için de Katâde'den şu nakli yapmaktadır: **"Allah katında ona sadece tahir olanlar dokunabilir; dünyada ise ona necîs olan mecûsî, pis olan münâfık da dokunabilir."**²⁸

Yine ünlü müfessirlerimizden İbn Kesîr, sözünü ettiğimiz âyeti tefsir ederken, öncelikle "abdestli olmak gerek" tezini kabul etmeyen-

lerin görüşlerine yer vermiştir. İbn Abbâs'ın "Kitâb gökte olandır, el-mutahharûn da melâikedir" dediğini nakleden İbn Kesîr, Enes, Mücâhid, İkrime, Sa'îd İbn Cübeyr, Dahhâk ve başka zevâtın da böyle dediklerini kaydetmektedir. İbn Cerîr et-Taberî'nin yukarıda geçen Katâde'den menkul sözünü de tefsirine alan müfessirimiz, daha sonra âyetin nüzûl sebebi hakkında şu bilgileri vermektedir: "İbn Zeyd şöyle dedi: Kureyş kâfirleri bu Kur'ân'ı şeytanların indirdiğini iddia ettiler. Allah Teâlâ ona "mutahharûn"dan başkasının dokunmadığını haber verdi. Nitekim âyette şöyle buyurulmuştur: **"Onu (Kur'ân'ı) şeytanlar indirmedir. Bu onlara düşmez; zaten güçleri de yetmez. Şüphesiz onlar vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır."**²⁹

Fahreddîn Râzî, âyette geçen her kelime üzerinde tek tek durup, muhtemel olduğu ma'nâlar hakkında geniş bilgi verdikten sonra,³⁰ kitâb-ı meknûn'dan kasdın, Levh-i Mahfûz, mutahharûndan kasdın da melâike olduğunu belirtmektedir. er-Râzî âyette onun kitâb-ı meknûn'da olduğunun belirtilmesiyle, müşriklerin bu konudaki spekülasyonlarına ve iftirâlarına sed çektiğini ve bunların tümünün reddediildiğini ifade etmektedir. **"Lâ yemes-**

27 Mesela bk. el-Cessâs, V/300; es-Suyûtî, VIII/27-28; ez-Zemahşerî, IV/59; el-Alûsî, XXVII/153-155; es-Sâbûnî, Revai', II/507-508; es-Sâbûnî, Safvet, III/315.

28 İbn Cerîr et-Taberî, XXVII/106.

29 eş-Şuarâ, 26/210-212.

30 er-Râzî, XXIX/190-192.

suhû ille'l-mutahharûn" âyetinin hem ma'nâ, hem de lafız yönünden ihbârî olduğunu belirten müfessir, bu konuda yapılan diğer vecihlere itibar etmemektedir.³¹

en-Neseî de (fi kitâbin meknûn) ile Levh-i Mahfûz'un, "*Lâ yemessuhû ille'l-mutahharûn*" ile de, bâtılın ona asla gelemeyeceğinin veya melâike-i mukarrabînden başkasının ona muttalî' olamayacağına kastedildiğini belirtmektedir.

es-Suyûtî, âyeti tefsir ederken, kitâb-ı meknûn'un Levh-i Mahfûz, "mutahharûn"un da melâike olduğuna dair pek çok rivâyetler nakletmektedir. Buna göre İbn Abbas, Enes, Rebî b. Enes, Mücâhid, Katâde, Sa'îd b. Cübeyr, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Munzir, İbn Ebî Dâvûd, Ebu'l-Aliyye ve daha pek çok kişi bu kanaattedir. Hatta İbn Merdûye'nin İbn Abbas'tan naklettiğine göre, Hz. Peygamber, "*fi kitâbin meknûn*" hakkında, bunların Allah katında suhuf-i mutahhara'da bulduklarını, "*Lâ yemessuhû ille'l-mutahharûn*" için de bunların da el-mukarrabûn olduğunu söylemiştir.³²

Yine es-Suyûtî, Abdurrezâk b. Nevfel ve İbnu'l-Munzir'in Alkame'den (r.a.) şunu naklettiklerini kaydediyor: Bir gün

Selmân-ı Fârisî tuvaletten çıkıp bize geldi. Ona denildi ki: "Keşke abdestli olsaydın da bize, şu şu sûreleri okusaydın ey Ebû Abdillâh!" O da: "Şüphesiz ki Allah "O kitâb-ı meknûndadır. Ona tâhir olanlar dokunur" diye buyurdu. O gökteki kitabdır, ona sadece melâike dokunur" dedi. Sonra da bize istediğimiz yerleri okudu."³³

ez-Zemahşeri "*Lâ yemessuhû ille'l-mutahharûn*" için, melâike-i mukarrabînden başka herkesten korunmuştur. Onlardan başka kimse ona muttalî' olamaz. Onlar da her türlü günahlardan arınmışlardır diyor. Daha sonra âyetin Kur'ân'a da sıfat olabileceğinden bahisle ikinci görüşe yer vermektedir.³⁴ Ebu's-Su'ûd³⁵ ve el-Alûsî de bu görüşü serdetmiştir.³⁶

el-Cessâs da her ne kadar önceliği abdestsiz Kur'ân'a dokunulamayacağı görüşüne vermişse de, İbn Abbas, Said b. Cübeyr, Katâde, Ebu'l-Aliyye ve Hammâd'ın, âyetlerden maksadın Levh-i Mahfûz ve melâike olduğuna dâir görüşlerine yer vermektedir.³⁷

Bunlardan başka son dönem âlimlerimizin de önemli bir kısmı Kur'ân'a abdestsiz dokunu-

31 er-Râzî, XXIX/192-193; 195-196.

32 es-Suyûtî, ed-Durr, VIII/26-27.

33 es-Suyûtî, ed-Durr, VIII/27.

34 ez-Zemahşeri, IV/59.

35 Ebu's-Su'ûd, VIII/200.

36 el-Alûsî, XXVII/153.

37 el-Cessâs, V/300.

labileceğini beyân etmişlerdir. Bu âlimlerimiz mevzu bahis olan âyetlerin Kur'ân'a abdestsiz dokunulamayacağı gibi bir hükümle alâkasının olmadığını söylemektedirler.

Mesela Seyid Kutub, âyetin, müşriklerin Kur'ân'ı şeytanların indirdiği şeklindeki iddialarını çürütmek gayesiyle nâzil olduğunu belirttikten sonra, burada mutahharûn'dan murâdın melekler olduğunu ve ona şeytanların asla dokunamadıklarını kaydetmektedir. Kutub, "Nihâyet, Kur'ân'ı, yeryüzünde temiz ve pis, mü'min ve kâfir herkes elleyebilir."³⁸ demektedir.

Süleyman Ateş de, tefsirinde bu görüşü savunmaktadır.³⁹ Ateş Kitâb-ı meknûn, Levh-i Mahfûz ve Abese sûresi 13. âyetinde geçen suhuf-i mükerrime ile Hz. Mûsâ'ya verilen Tevrat levhalarının murad edildiği kanaatindedir. Sözünü ettiğimiz âyetteki Kitâb-ı meknûndan kasıt Tevrat olduğuna göre, ona dokunan temizlerden kasıt da iyi niyetli, ma'nen temiz Yahûdî din bilginleridir.⁴⁰ Ateş, daha sonra diğer görüşü de serdediyor. Çoğunluğun buradaki Kur'ân'dan kasdın elimizdeki Mushâf, mutahharûndan kasdın da abdestli insanlar olduğu

kanaatini taşıdığını söylüyor. Bununla beraber o, ikinci görüşe, yani mutahharûn'un melekler olduğu şeklindeki fikre iştirak etmektedir. "Ayette kastedilen melekler olduğu için, insanların Kur'ân'ı abdestsiz tutmalarında bir sakınca yoktur." diyen Ateş, Selmân-ı Fârisî'nin de bu âyetlerin Kur'ân'ı abdestsiz tutmakla bir ilgisinin olmadığını söylediğini nakletmekte, ayrıca bu konuda Katâde ve Taberî'den de alıntı yaparak görüşünü te'yîd etmektedir.⁴¹

Meselenin Değerlendirilmesi

Bütün bu verdiğimiz bilgilerden de anlaşıldığı gibi, Kur'ân'a abdestsiz dokunup dokunamama konusunda elde mevcut bir kaç delil vardır. Bunların ilki yukarıda verdiğimiz ve kendisiyle ilgili müfessirlerimizin yorumlarını serdettiğimiz âyetlerdir. Öncelikle şunu belirtelim ki, "o korunmuş bir kitaptadır" âyetiyle murad edilenin, Kur'ân'ın menbaı olan gökteki kitap olduğu düşüncesi bize daha kuvvetli görünmektedir. Nitekim daha başka pek çok âyette de Allah'ın katında bulunan ve Kur'ân-ı Kerîm'e kaynak teşkil eden bir kitaptan söz edilmektedir.⁴² Öte yandan âyetin nüzûl sebebi olarak zikredilenler de

41 Ateş, Tefsîr, 9/232-233; Yeniden İslâma, II/17-21.

42 Bk. el-En'âm, 38,59; et-Tevbe, 36; Yûnus, 37, 61; Hûd, 6; er-Ra'd, 38-39; el-İsrâ', 58; Tâ-Hâ, 52... vs.

38 Kutub, 14/264.

39 Bk. Ateş, Tefsîr, 9/232-233.

40 Ateş, Yeniden İslâma, II/16-17.

bunu te'yîd etmektedir. Buna göre Kur'ân, müşriklerin iddia ettiklerinin aksine, ne şeytanların, ne de başka varlıkların asla dokunamadıkları ve ondaki bilgilere hiçbir surette muttali olamadıkları bir kitapta mahfuzdur. Esasen âyetlerin sarfih ifadesinden de bunu sezmek mümkündür. Dikkat edilirse şerefli olan Kur'ân'ın korunmuş bir kitapta olduğundan söz edilecektir. İşte o kitabın Allah katındaki Levh-i Mahfûz olması bizce daha kuvvetli bir ihtimaldir.

Öte yandan bu âyetlerin indiği dönemde henüz Kur'ân-ı Kerîm derlenerek iki kapak arasına alınıp muhafaza edilen bir kitap haline getirilmemiştir. Vahyedilen âyetler çeşitli yazı malzemelerine yazılmış sahifeler halindedir. Üstelik Mekki olan Vâkı'a sûresi⁴³ nüzûl sırasına göre Kur'ân'ın 46. sûresini teşkil etmektedir.⁴⁴ Bu sûre indiği zaman daha Kur'ân-ı Kerîm'in büyük bölümü kısmı nâzil olmamıştır. Buna göre Kitâb-ı Mekkân ile Kur'ân'ın kasedilmiş olması uzak bir ihtimaldir.

"Lâ yemessuhû"daki zamîre gelince; buradaki zamîrin hem Kur'ân-ı Kerîm'e, hem de Kitâb-ı Mekkân'a râcî olması muhtemeldir. Şâyet bu dört âyet, nüzûl sebebi ile irtibatlandırılmadan, nâzil olduk-

ları dönemin şartları nazar-ı itibâra alınmadan, müstakil olarak değerlendirilirse, zamîrin Kur'ân-ı Kerîm'e yönelik olduğu gibi bir düşünce farkedilebilir: **"Şüphesiz ki o şerefli bir Kur'ân'dır. Korunmuş bir kitabdır. Ona ancak temizler dokunur. Âlemlerin Rabb'inden indirilmiştir."**

Buna göre bu dört cümle toplu halde ele alınırsa, hepsinin öznesinin ilk cümlede geçen Kur'ân olduğu anlaşılacaktır. Bunları dilimize toplu olarak bir cümle halinde çevirirsek, bu daha kolay farkedilecektir: "Şüphesiz ki O, korunmuş bir kitabda bulunan, kendisine sadece temizlerin dokunduğu, âlemlerin Rabbinin katından indirilmiş şerefli bir Kur'ân'dır." Görüldüğü gibi asıl özne Kur'ân'dır. **"Âlemlerin Rabbinin katından indirilmiştir"** âyeti de bunu te'yîd etmektedir. Levh-i Mahfûz'un indirilmediği bir gerçektir. Oysa burada indirilen bir kitaptan söz edilmektedir. O takdirde bu, Levh-i Mahfûz olamaz. İnzâl edilen elimizdeki Mushâf olduğuna göre, burada sözü edilen de o olmalıdır. Öte yandan, **"Korunmuş bir kitaptır"** âyetini bir ara cümle olarak değerlendirmek de mümkündür. Nitekim bu âyet yok farzedilse, şöyle bir anlam ortaya çıkar: "Şüphesiz

43 es-Suyûtî, el-İtkân, I/10.

44 Bk. Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, 86.

ki o şerefli bir Kur'ân'dır. Ona ancak temiz olanlar dokunur..."

Ayetlere bu zâviyeden bakan âlimler, Kur'ân'a temiz olmayanların dokunamayacağını söylemişlerdir. Gerek tefsircilerimizin, gerekse fıkıhçılarımızın ekserîsi, buradaki "temiz"den kasdın "abdestli olmak" olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre Kur'ân'a dokunmak için abdest şart olmaktadır. Ancak bu durumda şu soruya cevap bulmak gerekecektir: Bu âyet Mekke döneminde nazil olmuştur. Acaba bu dönemde Kur'ân'a dokunmak için şart koşulan şekliyle abdest var mıydı? Siyer âlimlerinin abdest ve guslün Mekke'de, namazın farz kılınmasıyla farz kılındığı ve Cebrâil (a.s.) tarafından öğretildiği konusunda icmâ ettikleri belirtilmektedir.⁴⁵ Nebî (s.a.v.) asla abdestsiz namaz kılmamıştır. Ona daha peygamberliğin başlangıcında melek Cebrail gelmiş ve gözü önünde abdest almış, O da meleğin aldığı gibi abdest almış, sonra da beraber namaz kılmışlardır. Hz. Peygamber de aynı işlemi Hz. Hatice'yle yapmıştır.⁴⁶ Bu dönemlerde sık sık Hz. Ali ile de gizli gizli namaz kıldıkları rivâyet edilmektedir.⁴⁷ Binaenaleyh bu dönemde abdest vardı ve biliniyordu. Hadd-i zâtında

abdestin evvelki peygamberlerin şer'atında olduğu da söylenmiştir. Nitekim Hz. Peygamber abdest aldıktan sonra oradakilere "**Bu benim abdestimdir ve benden önceki peygamberlerin abdestidir**" buyurmuştur. Hz. Sâre'nin abdest alıp namaz kıldığı; Râhip Cüreyc'in de kalkıp abdest aldığı belirtilerek, bunların evvelkilere de abdestin farz kılındığını gösterdiği kaydedilmiştir.⁴⁸ İslâm Ansiklopedisi'nde de abdestin İsrâilî geleneğin hafifletilmiş olarak İslâm'a geçmiş hâli olduğu söyleniyor.⁴⁹ Öte yandan Hz. Ömer'in müslüman oluşuyla ilgili bazı rivâyetlerde, kız kardeşinin isteği üzerine Ömer'in abdest alarak sahîfeye dokunup, âyetlerini okuduğu kaydediliyor.⁵⁰ Bütün bunlar o zamanda da abdestin ma'lûm olduğunu ve namaz ibâdeti için alındığını göstermektedir. Ancak bunun şeklinin, şartlarının daha sonraları beyân edilen abdestinki gibi olup olmadığını bilmiyoruz. Malum olduğu üzere abdestin tarzı çok sonraları Medîne'de nâzil olan Mâide sûresinin 6. âyeti ile belirlenmiştir. O zâman burada sözü edilen "mutahharûn" ile ifade edilmek istenen temizlik nedir?

45 İbn Âbidîn, I/90.

46 İbn Hişâm, I/167.

47 İbn Hişâm, I/168.

48 İbn Âbidîn, I/90-91.

49 Schacht, I/25.

50 İbn Hişâm, I/231; İbnü'l-Esir, II/85; el-Cessâs, V/300.

Buna birkaç türlü cevap vermek mümkündür. Herşeyden evvel bunun ma'nevî bir temizlik olduğu ve bununla küfür pisliğinden arınmış olmanın kastedildiği söylenebilir. Nitekim bazı tefsirlerimizde âyete bu ma'nâ da hamledilmiştir.⁵¹ Ayrıca bununla cenâbet, hayız, nifâs gibi haller veya ellerin, üstün başın kirli olması mevzû-u bahis edilerek, bunlardan da arınma murad edilmiş olabilir. Başka bir ihtimâl de bildiğimiz anlamda abdestli olmak istenmiş olabilir.

Buradaki temizlikle cenâbet, hayız, nifâs ve abdestsizlik halinden arınmış olmanın kastedildiğini söylersek, o zaman daha Mekke döneminde risâletin başlarında tamamen fer'î meseleler olan bu hususların Kur'ân veya sünnette sarâhaten belirtildiğini ve müslümanlar tarafından bilindiğini kabul etmek gerekir. Eğer bunlar müslümanlara bildirilmemişse ve müslümanlar bu konularda mâlûmat sahibi değillerse, onlardan bunları talep etmenin mâkul ve mantıklı olmayacağı bir gerçektir. Yüce Allah da asla kullarına bildirmediği bir şeyi onlardan istemez. Binaenaleyh bu tâlî meseleler Mekke'deyken belirtilmiş olmalıdır. Oysa abdest ve cenâbetle ilgili bazı hususlar daha önceden

biliniyor olmakla beraber, bütün bunlarla ilgili hükümler daha sonraları Medîne döneminde vaz' edilmişlerdir. Gerek hayz ve nifâs ile ilgili, gerekse cenâbet ve abdestsizlikle alakalı âyetlerin tümü Medîne döneminde nâzil olmuşlardır. Bu durumda tamamen dînin îmân esaslarına yönelik hususları ihtiva eden âyetlerin nâzil olduğu bir dönemde, oldukça detay bir konu olan Kur'ân'a dokunmak için abdestli olmak gerektiği şartının bu âyetle vaz' edilmiş olduğunu kabul etmek oldukça zor olmaktadır. Esasen Kur'ân'a abdestsiz dokunmanın haram olduğunu söyleyenler de bu âyet noktasında ihtilâf etmişlerdir. Kur'ân'a abdestsiz dokunmanın bu âyetle haram kılındığını iddia edenler yanında, Mekke'de Kur'ân'ın dînin fûrû'una değil, usûluna yönelik hususlar ihtiva ettiğini, bunun ise fer'î bir konu olduğunu söyleyerek haram kılınmanın bu âyetle değil, sünnetle sabit olduğunu ileri sürenler de vardır.⁵²

Öte yandan pek çok âlimimizin belirttiği gibi âyet bir olayı, bir durumu haber vermektedir; bir hüküm koymamaktadır. Henüz hiçbir fer'î hükmün vaz' edilmediği bir dönemde, üstelik haber kipiyle gelen bir âyetten, fer'î bir hüküm

51 Mesela bk. Ebu's-Su'ûd, VIII/200.

52 er-Râzî, XXIX/193; es-Sâbûnî, Revaif, II/507.

istinbât etmek ne derece doğrudur, bilemiyoruz. Esasen âlimlerimiz de bu noktaya işaretler, âyetin ihbârî olduğunu, ona nehy ma'nâsını yükleyip inşâî bir haber yapmanın zorlama olduğunu söylemişlerdir. Aslolan, lafz-ı hakîki vechesi üzere bırakmaktır.⁵³ Üstelik âyete bu şekilde nehiy ma'nâsı yüklenince, aslî ma'nâsı olan müşriklerin iddiâlarını nefyetmek hususu kaybolmaktadır. Oysa âyetin nüzûlündeki hakîki maksad, müşriklerin iddiâlarını reddetmektir. Bu yönüyle de âyetten emir ma'nâsı çıkarmak doğru olmamaktadır.

Arapçadaki dil kuralları açısından da meseleyi tahlil eden âlimlerimiz, "mutahharûn" lafzının zâtî bir temizliği, yani temizliği zâtında var olan, ayrıca temizlenmeye ihtiyacı olmayanları ifade ettiğini söylemişlerdir ki, bunlar da meleklere aittir. Ameli ile temizlenenler için Arapçada "mutatahharun" lafzı kullanılmaktadır. Nitekim Yüce Allah da **"Şüphesiz ki Allah çok tevbe edenleri ve çok temizlenenleri sever"**⁵⁴ âyetinde "mutatahharûn" ifadesini kullanmıştır. Bu ifade insanlara yöneliktir. Buradaki temizlik bir takım işlem ve eylemlerle sağlanan

bir temizlik olduğu için Yüce Allah bu ifadeyi kullanmıştır. Eğer Yüce Allah, yukarıdan beri tartışma konusu yaptığımız âyetle abdestin vücûbunu haber vermeyi murâd etseydi, **"Lâ yemussuhu ille'l-mutatahharun"** diye buyuracaktı.⁵⁵ Yahut açık bir ifadeyle ona dokunmak için abdest almayı emredecekti. Oysa Kur'ân'da böyle bir ifade mevcut değildir.

Görüldüğü gibi, âyetteki "mutahharûn" ile insanların kasedildiğini veya buradaki tahâretten kasdın abdest almak olduğunu söylemek, bizleri izâhı oldukça zor durumlarla karşı karşıya bırakmaktadır.

Oysa Kitab-ı Mekkûn pek çok âlimimizin yaptığı gibi Levh-i Mahfûz olarak değerlendirilip, -ki bunda fazla bir ihtilâf yoktur- asıl ihtilâf konusu olan **"Lâ yemessuhû"**daki zamîr de buna ircâ edilirse, bu zorluk ortadan kalkmış olacaktır. Esasen bu, 'zamîr kendisine en yakın isme ircâ edilir' şeklindeki mâlum Arapça nahiv kuralına da uygundur. Üstelik âyetin nüzûl sebebi açısından da böyle bir değerlendirme daha muvâfıktır. Âyetleri iniş sebeplerinden kopuk bir vaziyette değerlendirmek, onlara ma'nâ verirken nâzil olduğu olayı yok saymak doğru

53 er-Râzî, XXIX/193; el-Alûsî, XXVII/154; es-Sâbûnî, Revai', II/507; İbn Hazm, el-Muhallâ, I/83.

54 el-Bakara, 2/222.

55 er-Râzî, XXIX/196; es-Sâbûnî, Revai', II/508.

değildir. **En doğru ve en sağlam tefsir, nüzûl sebebine istinâden yapılan tefsirdir.** Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, ma'nâ "Şüphesiz ki o, kendisine sadece temiz ve pak meleklerin dokunduğu kitâb-ı meknûnda bulunan ve Allah katından indirilmiş bulunan şerefli bir Kur'ân'dır" şeklini alır. Bu takdirde, "mutahharûn"dan kasıt melekler oluyor. Zaten yukarıda serdettiğimiz gibi, içinde sahâbe ve tâbî'ilerin de bulunduğu önemli bir kısım âlimimiz bu görüşe kâil olmuştur.

Esasen, buradaki "mess"ten kastın ne olduğu da üzerinde ehemmiyetle durulması gereken bir konudur. Pek çok müfessirimiz burada, bizim bildiğimiz ma'nâda cismânî bir temasın değil, ondaki bilgilere muttali olmak şeklinde, ma'nevî bir temasın mevzu bahis olduğunu söylemektedir. Yani, müşriklerin iddia ettiği gibi ona ve ondaki bilgilere asla şeytanlar muttali olmaz ve onu indiremezler. Ona sadece Allah'ın temiz ve pak olan melekleri muttali olabilir ve yalnızca onlar Allah'ın izniyle onu indirebilirler.⁵⁶ Sebeb-i nüzûl ile irtibatlandırıldığında bu ma'nânın çok daha muvâfık olduğu farkedilecektir.

Bu durumda Lâ yemessuhû'daki

zamîrin Kitâb-ı Mekkûn'a ircâi ihtimâli daha kuvvetli olmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'e abdestsiz dokunulamayacağı hususunda ileri sürülen ikinci delil, Hz. Peygamber'in Amr b. Hazm'a yazdığı mektuptaki "**Kur'ân'a sadece temiz olanlar dokunsun**"⁵⁷ şeklindeki emridir. Bu hadis sadece İmam Mâlik'in Muvatta'ında geçmektedir. Diğer hadis kitaplarında zikredilmemiştir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir: Acaba Hz. Peygamber zamanında bu kadar yaygın bir şekilde Kur'ânlar veya Kur'ân sayfaları mı vardı ki, böyle bir emir verilme ihtiyacı duyulmuş olsun? Bildiğimiz kadarıyla Hz. Peygamber zamanında Mushâf bir bütün halinde mevcut olmadığı gibi, Kur'ân'ı sahife veya başka cisimlerin üzerine yazıp yanında saklayan vahiy katipleri dışında pek kimse de yoktu. Binaen aleyh Hz. Peygamber'i böyle bir emri vermeye muhtaç kılacak bir durumun vâkî olduğu şüphelidir.

Esasen Kur'ân'a abdestsiz dokunulamayacağını söyleyenlerin dayandıkları delillerin sağlam olmadığını belirten İbn Hazm, bu hadisi de bu çerçevede değerlendirmekte ve sağlam bir nakle dayanmadığını ifade etmektedir.⁵⁸

56 ez-Zemahşeri, IV/59; er-Râzi, XXIX/196; el-Alûsi, XXVII/153.

57 Mâlik, Muvatta',

58 İbn Hazm, el-Muhallâ, I/81.

Hadis olarak Hz. Peygamber'e atfedilen diğer rivâyetler için de aynı şeyler söylenmiştir.⁵⁹

Daha önce Kur'ân'a abdestsiz dokunulamayacağını söylediklerini naklettiğimiz sahâbîler yanında, yukarıda sözünü ettiğimiz âyetin abdestle ilgisinin olmadığını ve Kur'ân'a dokunmak için abdest almanın gerekli olmadığını söyleyen sahâbîler de vardır. Mesela Selmân-ı Fârisî bunlardan biridir. O, Kitâb-ı Meknûn'dan kasdın Levh-i Mahfûz, ona dokunan temizlerin de melekler olduğunu; bunun Kur'ân'ı abdestli olarak tutmak gerektiği ile bir ilgisinin olmadığını söylemiştir.⁶⁰

59 İbn Kesir, VIII/22.

60 es-Suyûtî, ed-Durr, VIII/27; İbn Hazm, el-Muhallâ, I/84. Burada şuna da işaret etmemiz lazımdır ki, bu konuda bizzat Hz. Peygamber'den birbiriyle çelişen haberler nakledildiği gibi, ashâb ve tâbi'ünden da böyle rivâyetler nakledilmiştir. Mesela İbn Abbas'ın naklettiğine göre, Hz. Peygamber, âyette belirtilen kitabın gökteki kitab, mutahharûnun da melâike olduğunu söylemiştir. Oysa Hz. Peygamber'in Amr b. Hazm'a yazdığı mektupta Kur'ân'a tâhir olmayanların dokunmaması emredilmektedir. Selmân-ı Fârisî ile ilgili nakledilen bir rivâyette, onun, Kur'ân'a sadece temiz ve pak olanların dokunduğunu hatırlatarak, abdestsiz olduğu için dokunmayacağını belirttiği kaydedilirken, yine onunla alâkalı başka bir rivâyette, buradaki kitaptan kasdın, gökteki kitap, mutahharûndan kasdın da melekler olduğunu söylediği, binaenaleyh âyetin Kur'ân'a abdestsiz dokunmakla bir ilgisinin olmadığını belirttiği kaydediliyor. Aynı husus İbn Ömer ve başkaları için de söz konusudur. Bunların hadis

Bizzat Hz. Peygamber, abdestsiz olarak dokunacaklarını bile bile Hirakl, Kayser ve diğer ülke krallarına, içinde Kur'ân'dan âyetler bulunan mektuplar göndermiştir.⁶¹ Yine Hz. Peygamber'in, içinde âyet bulunan mektuplarla komşu ülkelerin krallarına gönderdiği elçilerine, sürekli abdestli bulunmalarına dâir bir emir verdiği vaki olmamıştır. Nitekim Şâfi'ler buna istinâden, içinde Kur'ân âyeti bulunan sahifeye abdestsiz dokunabileceğine hükmetmişlerdir.⁶² Eğer Kur'ân'a veya içinde âyet bulunan bir sahifeye abdestsiz dokunmak haram olsaydı, Hz. Peygamber bunu ashâbına açıkça emredecekti. Gerçi, Mâide sûresinin 6. âyeti nâzil olmadan önce Hz. Peygamber'in abdestsiz yemek yemediği, selâm almadığı, hatta konuşmadığı rivâyet ediliyor. Muhtemelen ashâb da O'nu örnek alarak özellikle her türlü dînî işlerini abdest alarak yapıyor olabilirler. Ancak bu âyetin nüzûlünden sonra Hz. Peygamber'in daha önce yapmadığı pek çok işi abdestsiz yaptığı, sadece namaz için abdesti zorunlu gördüğü nakledilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber: **"Ben ancak namaza kalktığım zaman abdest almakla emrolundum"** diye buyur-

tahkikçileri ve eleştirmenleri tarafından irdelenmesi lâzım geldiğine inanıyoruz.

61 İbn Hazm, el-Muhallâ, I/83.

62 Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, I/95.

muştur.⁶³ O bir gün tuvaletten dönmüş ve abdest almadan yemek yemeye başlamış, kendisine “abdest almadan mı yemeğe oturuyorsunuz?” diyen sahâbîye cevap sadedinde: **“Ben namaz mı kılmak isityorum ki abdest alayım?”** demiştir.⁶⁴

İmam Mâlik'in naklettiğine göre, bir gün Kur'ân okumakta olan bir topluluğun içinde bulunan Hz. Ömer bir ara tuvalete gitmiş, dönünce Kur'ân okumaya devam etmiş, birinin “Ey mü'minlerin emîri! Abdestiniz yok ve Kur'ân okuyorsunuz. Bu olur mu?” şeklindeki itirâzına, **“Abdestsiz Kur'ân okunmaz diye sana kim fetva verdi? Yalancı peygamber Müseyleme mi?”** diye çıkmıştı.⁶⁵ Burada kıraat kayıtsız şartsız Kur'ân okumak anlamında kullanıldığı için, fıkıh tekniği açısından, hem ezberden okumayı, hem de Mushâf tutarak okumayı içerir.⁶⁶

Başta İbn Abbâs ve Enes olmak üzere başka sahâbîler; Katâde, Mücâhid, İkrime, Sa'îd b. Cübeyr, Dahhâk, İbn Cerîr et-Taberî, ve daha başka âlimler de Kur'ân'a dokunmak için abdest şartına gerek

olmadığı kanaatindedirler.⁶⁷

Esâsen Mâide sûresinin 6. âyetiyle, abdestin gerekçesinin ve dînî vechesinin sadece namaza bir hazırlık olduğu ifade edilmiştir. Binaenaleyh abdestin kendisi tek başına bir ibâdet değil, fakat namaz gibi en mühim ibâdete bir hazırlıktır,⁶⁸ Şebebi namaza kalkmaktır,⁶⁹ o ibâdetin bir parçasıdır. Yalnızca namaz için şart koşulmuştur.⁷⁰

Kur'ân-ı Kerîm'e abdestli olarak dokunmanın şart olduğunu söyleyenlerin ileri sürdüğü delillerden biri de bir çok kaynakta yer alan **“Elinizde Kur'ân olduğu halde düşman toprağına yolculuk yapmayın. Ben onun düşman eline geçmesinden korkuyorum”**⁷¹ hadîsidir.

Doğrusu, bu hadis ile Kur'ân'a abdestsiz dokunmama konusu arasında nasıl böyle bir irtibat kurulduğunu anlamak zordur. Zaten hiçbir kaynakta aradaki bu irtibat izâh edilmemiş; sadece Kur'ân'a abdestsiz dokunulmayacağı konusu anlatılırken bu hadis de zikredilmiştir, o kadar.

63 Ebû Dâvûd, *Et'ime*, Şemâil, 89.

64 Müslim, *Kitûbu'l-Hayz*, bâb: 31, 118. Ayrıca 119, 120 ve 121. hadisler de aynı konudadır.

65 Mâlik, *Muvatta'* Kur'ân Bahsi, I/200.

66 Öztürk, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, 145.

67 Bk. İbn Kesîr, VIII/21-22.

68 Öztürk, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, 144.

69 es-Serahsî, I/5.

70 Atay, I/25.

71 Buhârî, *Cihâd*, 129; Müslim, *İmâret*, 92-94; Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 81; İbn Mâce, *Cihâd*, 45.

Bu hadisi ele alan İbnu'l-Hatîb, hadisin zımında, onun Allah Rasûlü'nün kelâmı olamayacağına işaret olduğunu söylemektedir.⁷² Kur'ân'ı Arap olan ve olmayan bütün insanlara tebliğ etmekle mükellef olan biri, nasıl böyle bir şey der? Sözü edilen düşman, ya Ehl-i Kitâb'dır ki Kur'ân pek çok âyette "*De ki: Ey Kitâb ehli*"⁷³ diyerek onlara hitâb etmektedir; ya kâfirdir ki Kur'ân bunlara da "*De ki: Ey kafirler*"⁷⁴ diye seslenmektedir; ya da bunların dışındaki insan gruplarından ki Kur'ân bunlara da pek çok âyette "*Ey insanlar*"⁷⁵ diye çağrıda bulunmaktadır. Bütün bunlar açıkça Kur'ân'ın muhâtabı iken, nasıl olur da Kur'ân bunlardan saklı tutulabilir ve Kur'ân'ın tebliğcisi olan Peygamber nasıl böyle bir şey söyleyebilir? Bilâkis Peygamber'in görevi bunları Kur'ân'a muttali kılmak ve bu sûretle dîne girmelerini sağlamaktır. O halde hadis olduğu iddia edilen bu söz, bu yönüyle Kur'ânî hakîkatlere ters düşmektedir.

Bu hadisle istidlâlde bulunan pek çok fakîh, sadece bir bütün olarak Kur'ân'a değil, fakat onun bir sahifesine bile dokunmayı yasak-

lamışlardır. Hatta Hanefî mezhebinde bu konuda Kur'ân'ın tercümesi de Kur'ân gibi değerlendirilerek, ona da abdestsiz dokunulması haram kabul edilmiştir.⁷⁶ Bu durumda gerek müslim, gerekse gayr-ı müslim olsun, Kur'ân'ın muhtevâsını merak eden, ondan birazcık okumak isteyen, kendilerine yönelik ondaki emirleri öğrenmek isteyen kimselere bu konuda zorluk çıkarılmış olmaz mı? Allah'ın kitabında sarâhaten böyle bir hüküm yokken, Kur'ân bütün insanlara açık açık hitâb ederken, abdest kaygısıyla insanlar bu hitabları öğrenmekten mahrum mu bırakılacaklar? Oysa aynı Peygamber, içinde Kur'ân âyetleri bulunan mektuplarını kâfir olduklarını ve abdestsiz olarak dokunacaklarını bile bile komşu ülkelerin krallarına göndermekte bir beis görmemiştir. Biz bütün bu durumlar karşısında abdest kaygısından kurtulmak gerektiği kanaatindeyiz. Bu hadisi değerlendiren İbn Hazm da onda cünüp veya kâfirin Kur'ân'a dokunmasını men eden herhangi bir hususun bulunmadığını söylemektedir.⁷⁷

Öte yandan, Kur'ân kâfirlerin eline geçse ne yapacakları husûsunu da açıklamak gerekir. Belki saygısızlık yapacakları söylenebilir.

72 İbnu'l-Hatîb, 223.

73 Bk. el-Bakara, 2/41, 75, 89... Âl-i 'İmrân, 3/50, 70, 75... en-Nisâ, 4/46...el-Mâide, 5/13, 19...

74 Bk. el-Kâfirûn, 109/1.

75 Bk. el-Bakara, 2/21, 168, 169; en-Nisâ, 4/1, 133, 170, 174; el-A'râf, 7/158; Yûnus, 10/23...

76 Aydar, 346.

77 İbn Hazm, el-Muhallâ, 1/83.

Kâfirler onu yere atabilir, hakaret edebilirler. Bu ise Kur'ân'a müslüman birinin abdestsiz dokunmasını menetmez. Hatta bu, Kur'ân'ın gayr-ı müslimlere ulaştırılmasını da nehyetmez. Zira bir Kur'ân sayfasının yere atılması, onun azametini, şerefini, yüceliğini hiçbir şekilde izâle etmez. Binaenaleyh böyle basit ve cahil insanlara has bir davranışı göz önüne alarak Kur'ân'ı, muhâtabı olan gayr-ı müslimlere kapalı tutmak, onun inzâlindeki asıl gayeye aykırıdır. Böyle davranmanın olumsuz sonuçlar doğuracağını, Kur'ân'dan istifâde alanını daraltacağını ve onu müslümanlara -hatta sadece müttakî müslümanlara- münhasır kılacağını iddia eden âlimler, Allah'ın bütün insanlara rehber olsun diye indirdiği ve herkesin istifadesine sunduğu kitabını bu şekilde dar bir alana hapsetmeye ve belli bir guruba hasretmeye kimsenin hakkı olmadığını söylemektedirler.

Sonuç itibarıyla bu hadis de Kur'ân'a abdestsiz dokunmayı yasaklama konusunda yeterli ve tatmin edici bir delil değildir. Esasen -şâyet böyle bir söz vâkî olmuşsa,- o zamanlar oldukça az bulunan Kur'ân sayfalarının, kâfirlerin eline geçmek suretiyle ziyan olabileceği endişesinden söylenmiş olmalıdır. Yoksa onların abdestsizliği ile bir

ilgisi yoktur.

Abdestsiz olarak Kur'ân'a dokunmak, görüldüğü üzere çok sağlam delillere dayanmadığı gibi,⁷⁸ pratik hayatta da bir takım sıkıntılar doğurmaktadır. Bu, Kur'ânla temas halinde olan herkesin kolaylıkla farkettiği ve yaşadığı bir gerçektir.

Netice olarak, Kur'ân-ı Kerîm bütün insanların bir başvuru kaynağı, bir rehberi olduğuna göre, ona sık sık müracaat etmek, onunla haşır-neşir olmak kaçınılmaz olmaktadır. Bu durum daha ziyade müslümanlar, ama genel olarak bütün insanlar için böyledir. Buna göre ona dokunmak için bir takım şartlar ileri sürmek ve bunları mutlak zarûret şeklinde değerlendirmek zorluk çıkarmak anlamına gelmektedir. Halbuki dinde zorlaştırmak değil, kolaylaştırmak esastır. Kur'ân ve sünnette sarâhaten vaz' edilmiş bir emri, kimsenin ortadan kaldırmaya hak ve yetkisi olmadığı gibi, açık bir nass ile haram edilmemiş bir hususu da haram saymak kimsenin hak ve yetkisinde olmasa gerektir. Şimdiye kadar serdettiğimiz bilgilerden de anlaşıldığı gibi, her ne kadar cumhur-ı fukaha ve müfessirin Kur'ân'a abdestsiz dokunmanın haram olduğu noktasında ittifak etmişlerse de, aslında ne Kur'ân'da,

78 İbn Hazm, el-Muhallâ, I/81.

ne de Sünnet'te bu konuda sarıh bir hüküm yoktur. Zaten bundan dolayı Kur'ân'a abdestli dokunmanın farziyyetini inkâr edene bir şeyin lâzım gelmeyeceği söylenmiştir. Oysa namaz için abdestin farz olduğunu inkâr etmek küfrü gerektirir.⁷⁹ Binâenaleyh, "kolaylaştırıcılık" ilkesi göz önünde bulundurularak, bu hususta da kolaylığa gidilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Bununla beraber, edep, takvâ ve tevazu'undan dolayı mukaddes kitâbına yalnızca ve sadece abdestli olarak dokunmak isteyen müslümanlara asla müdahale etmemek gerekir. Böyle yapanlara "Siz boşuna böyle davranıyorsunuz, buna gerek yok" gibi anlamsız sözler söylemek doğru değildir. Bu onun zevkine ve seçimine bağlı bir husustur. Hatta insanlara ona mümkün olduğunca abdestli olarak dokunmayı tavsiye etmek güzel bir davranış olacaktır. Sadece abdestli olarak değil, aynı zamanda temiz olarak da dokunmalarını söylemek lazımdır. Zira abdestli olduğu halde, mesela elleri çamurlu veya boyalı, yahut üstü başı kirli, veyahutta başka türlü kirli olan birinin de mecbur olmadıkça ona dokunmaması iyi olur. İbn Teymiyye'nin belirttiği gibi, Allah Teala gökteki suhufa pak olan meleklerden başkasının dokunmadığını belirt-

tiğine göre, elimizdeki suhufa da temiz olan insanlardan başkası dokunmamalıdır.⁸⁰ Ancak bunu farz olarak görmek, bir tür ibâdet olarak insanlara empoze etmek doğru değildir.⁸¹

Teknolojik Ürünler ve Abdest

Öte yandan, Kur'ân'a dokunmak için abdest şart koşulduğunda, teknolojik gelişmelere paralel olarak da bir takım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Mâlum olduğu üzere bugün, Kur'ân radyo ve televizyondan okunabilmektedir. Televizyon ve bilgisayar ekranında görüntüsü verilebilmektedir. Teyp ve video kasetlerine, ayrıca disk, disket ve CD'lere kaydedilebilmektedir. İleride daha başka şekillerde de muhâfaza edilebilecektir. Kur'ân'a dokunmak için abdest şart koşulduğu takdirde bütün bunlara da abdestsiz dokunulup dokunulamayacağı hususu önemli bir mes'ele olarak önümüze çıkacaktır. Fakihlerimiz içinde Kur'ân âyeti bulunan sayfalara, yahut başka yazılar yanında Kur'ân âyetlerinin de bulunduğu eserlere dokunulup dokunulamayacağı hususunda uzun uzun izahlar yapmışlardır. Bunları esas alındığında bu cihazlara abdestsiz dokunmak caiz olmayacak veyahut en azından mekrûh olacaktır.

80 es-Sâbûnî, *Revai'*, II/507.

81 Öztürk, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, 144.

79 İbn Âbidîn, I/150.

Görüldüğü gibi, bu anlayış insanları Kur'ân'dan kısmen de olsa uzaklaştırmaktadır. Teknolojik cihazında kayıtlı olan veya evinde bulunan Kur'ân'ı okumak isteyen veya Kur'ânla ilgili araştırma yapan kişi, abdestli değilse eğer, Kur'ân'dan istifade edemeyecektir. Bu bir zorlamadır ve Kur'ân'a bir yarar getirmez, fakat zarar verir. İnsanı hem Kur'ân'ın metninden, hem de rûhundan uzaklaştırır. Bundan dolayı bilhassa son dönem âlimlerimizden pek çoğu bu yaklaşımı reddetmiştir... Bunlar Kur'ân'a abdestsiz dokunmanın haram olmadığını, yukarıda sözünü ettiğimiz âyetin bununla ilgisinin bulunmadığını söylemişlerdir. Nitekim bu görüşleri yukarıda uzun uzun serdettik.

Bu âlimlerimizin görüşleri baz alındığında, mevcut veya ileride zuhûr etmesi mümkün olan teknolojik gelişmeler sonunda ortaya çıkan bu hususların hiçbiri problem olmamaktadır. Kur'ân'a abdestsiz dokunmak mümkün olduğu gibi, ilmî inkişafın sonucu zuhûr eden ve Kur'ân'ın kendilerinde saklı olduğu yeni alet ve araçlara da dokunmak mümkündür ve bunda hiç bir beis yoktur. Biz de bu kanaatin daha mâkul ve pratik hayata daha muvâfık olduğuna inanıyoruz.

Burada şunu da belirtelim ki,

önemli olan Kur'ân'ın ruhunu kavramak, onun ulvî mesajını idrâk edebilmektir. Bir takım formaliteler ileri sürerek insanı bundan mahrum bırakmak asla doğru değildir.

BİBLİYOGRAFYA

- el-Alûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Mahmûd,
Rûhu'l-Ma'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm Ve's-Seb'î'l-Mesânî, Beyrut, tarihsiz.
- Atay, Prof. Dr. Hüseyin,
Kur'ân'a Göre Araştırmalar I, Ankara, 1993.
- Ateş, Doç. Dr. Süleyman,
Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli, Ankara, 1977.
- Ateş, Prof. Dr. Süleyman,
Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri, Milliyet Gazetesi, İstanbul, 1995.
- Ateş, Prof. Dr. Süleyman,
Yeni İslâm İlmihali, Ankara, 1979.
- Ateş, Prof. Dr. Süleyman,
Kur'ân-ı Kerîm'in Evrensel Mesajı Yeniden İslâma, Kur'ân Okulu yay. İstanbul, 1997.
- Ateş, Prof. Dr. Süleyman,
Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri, İstanbul, 1991.
- Aydar, Dr. Hidâyet,
Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Mes'alesi, İstanbul, 1996.
- Bilmen, Ömer Nasuhi,
Büyük İslâm İlmihali, İstanbul, tarihsiz.

- Canan, Prof. Dr. İbrahim,
Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte, Zaman Gazetesi, İstanbul, tarihsiz.
- el-Cessas, Ebubekir Ahmed b.Ali er-Râzî,
Ahkâmü'l-Kur'ân, Beyrut, tarihsiz.
- el-Cezîrî, Şeyh Abdurrahman-Biblavî, Şeyh Muhammed (Hanefî); el-Bâhî, Şeyh Muhammed-Şûrî, Şeyh Muhammed İbrahim (Şâfi'î); Samaluti, Şeyh Muhammed-el-İnânî, Şeyh Muhammed Abdulfettâh- İsâ, Şeyh Abdulcelîl (Mâlikî); el-Zehabî, Şeyh Muhammed Sebî' - Hüseyin, Şeyh Ebû Tâlib (Hanbelî),
Kitâbu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a Dört Mezhebin Fıkh Kitabı, (Terc. Hasan Ege), İstanbul, tarihsiz.
- Çantay, Balıkesirli Hasan Basri,
Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, İstanbul, 1404/1984.
- Davudoğlu, Ahmed,
Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, İstanbul, 1978.
Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, Heyet, Zaman Gazetesi, İstanbul, 1992.
- Ebu's-Su'ûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, Tefsîru Ebi's-Su'ûd
İrşâdu'l-Akli's-Selîm İlâ Me-zâya'l Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut, bilâ târîh.
- Gönenç, Halil,
Büyük Şâfi'î İlmihâli, İstanbul, 1984.
- Hamidullah, Prof. Dr. Muhammed,
İslâm Peygamberi, (Çev. Prof. Dr. S. Tuğ), İstanbul, 1980/1400.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn, Hâşiyetu Reddi'l-Muhtâr Li'bni Âbidîn Ala'd-Durru'l-Muhtâr;
Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr fi Fıkh Mezhebi'l-İmâm Ebî Hanife en-Nu'mân, Mısır, tarihsiz.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali,
Merâtibu'l-İcmâ' fi'l-İbâdâti ve'l-Muâmelâti ve'l-Mu'tekadât, Beyrut, 1404.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali,
el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkam, el-Kahire, bilâ târîh.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali,
el-Muhallâ, (Thk. A. M. Şâkir), el-Kâhire, bilâ târîh.
- İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdulmelik,
es-Siretu'n-Nebeviyye li'bn-i Hişâm bi Şerh-i Vezîri'l-Mağribî (Thk. Dr. S. Zekkâr), Beyrut, 1412/1992.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil,
Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, (Tahk. Dr. M. İ. el-Bennâ-M. A. Aşur-A. Ğanîm) İstanbul, 1985.
- İbn Kudâme, Ebu Muhammed Abdullah b.Ahmed,
el-Muğnî, Beyrut, 1392/1972.
- İbnü'l-Esîr, İzzuddîn Ebu'l-Hasan Ali eş-Şeybânî,
el-Kâmil fi't-Târîh, Beyrut,

- 1399/1979.
- İbnu'l-Hatîb, Muhammed b. Muhammed Abdullatîf, **el-Furkân**, Beyrut, bilâ târîh. Kutub, Prof. Seyyid, **fi Zilâli'l-Kur'ân**, (Terc. M. E. Saraç-İ. H. Şengüler-B. Karlığa), İstanbul, tarihsiz.
- el-Makdisî, Şemsuddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman İbn Kudâme, **eş-Şerhu'l-Kebîr**, (el-Muğnî ile beraber), Beyrut, 1392/1972.
- en-Neseî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, **Tefsîru'n-Neseî** (Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl), İstanbul, 1984.
- Öztürk, Yaşar Nuri, **Kendi Dilinden Son Peygamber**, İstanbul, 1990.
- Öztürk, Yaşar Nuri, **Kur'ân'ın Temel Kavramları**, İstanbul, 1991.
- Özek, Prof. Dr. Ali ve arkadaşları, **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli**, TDV yay. Ankara, 1993.
- er-Râzî, el-Fahr, **et-Tefsîru'l-Kebîr** (Mefâtihu'l-Ğayb), Beyrut, bilâ târîh.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali, **Revâi'u'l-Beyân Tefsîr-u Âyâtî'l-Ahkâm**, Beyrut, 1400/1980.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali, **Safvetu't-Tefâsîr**, Beyrut, 1402/1981.
- Schacht, Joseph, **"Abdest", İslâm Ansiklope-**
- disi**, MEB yay. İstanbul, 1978.
- es-Serahsî, Şemsuddîn, **el-Mebsût**, İstanbul, 1982-83/1403.
- es-Suyûtî, Abdurrahman Celâ-luddîn, **ed-Durru'l-Mensûr Fi't-Tefsîri'l-Mensûr**, Beyrut, 1403/1983.
- es-Suyûtî, Abdurrahman Celâ-luddîn, **el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân**, Beyrut, bilâ târîh.
- Şener, Abdulkâdir, **"Abdest"** maddesi, T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, (I.cilt) İstanbul, 1988.
- Şeyhzade, Muhyiddîn, **Hâşiyetu Muhyiddîn Şeyhzâde Alâ Tefsîri'l-Kâdi'l-Beydâvî**, Diyarbakır, tarihsiz.
- et-Taberi, Ebû Ca'fer Muhammed İbn Cerîr, **Câmi'u'l-Beyan fi Tefsîri'l-Kur'ân**, Mısır, tarihsiz.
- Yazır, Elmalılı Muhammed **Hamdi, Hak Dîni Kur'ân Dili**, İstanbul, 1971.
- ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer, **el-Keşşâf An Hakâiki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl**, Beyrut, bilâ târîh.
- Zihni Efendi, el-Hac Mehmed, **Nimet-i İslâm**, İstanbul, tarihsiz.